

הרב דוד אליקים בשבקי

בענין ברכת כהנים וברכת התורה

אז לומר אלו הפסוקים מטעם שאין נשיאת כפים בלילה דו"א דמטעם לימוד אנו אומרים אותו ולא מטעם נשיאת כפים". עכ"ל. ונראה שכוונתו היא שמנהג אמירת ברכת כהנים הוא ע"פ דברי הגמ' מגילה כב ע"א שבכדי לקרות בתורה צריך ג' פסוקים ובברכת כהנים יוצא תקנה זו שלא יפחות משלשה פסוקים, אבל עדיין צ"ב למה דוקא שלשה פסוקים אלו. ואין לומר מפני שהם הג' פסוקים הקצרים ביותר, שהרי בריש ספר שמות מצינו מנין שבטים ראובן שמעון ויהודה וגו' שהוא יותר קצר (שמות א:ב-ד). ועיין בסידור של רבנו שלמה ב"ר שמשון מגרמייזא (מהדורת הר"מ הרש"ר, י-ם תשל"ב, עמ' יב) שיש שאומרים פסוקי ברכת כהנים משום שיש ששים אותיות בברכת כהנים והם כנגד ס' מסכתות שבתורה. ואף שיש בזה נתינת קצת טעם למנהגנו, כבר ידוע שאם אין נביאים הן בני נביאים הן (פסחים סו, ב), וצריכים למצוא טעם מתיישב יותר ע"פ פשוטם של דברים לסידור ברכת כהנים מיד אחר ברכת התורה.

ברכת כהנים והטבת חלום

נפסק בטוש"ע או"ח סי' קל ס"ד ע"פ הגמ' בברכות ריש פרק הרואה נה:, וז"ל: "מאן דחזי חלמא ולא ידע מאי חזי ניקום קמי כהני בשעה שעולים לדוכן ונימא הכי רבונו של עולם אני שלך וחלומותי שלך וכו'". ועיין בב"י שם שהביא מתשובת מהרי"ל סי' קמח דיון אם אמירה זו נחשבת כהפסק בקבלת הברכה, ומסיים שם דכיון דברכת כהנים יש לה כח לתקן חלום רע כשמתפללים עליו באותה שעה הוי שפיר מענין ברכת כהנים והוי עבד שרבו מברכו והוא מאזין לו ומסביר פנים. ואכתי צ"ב, מהו הכח של זמן ברכת כהנים דוקא להפך חלומות לטוב ולא שאר זמנים מסוגלים. ויבואר לקמן.

מנהג אמירת ברכת כהנים אחר ברכה"ת

בתוס' ברכות יא: (סוד"ה שכבר) הביא בשם חכמי הצרפתים מנהג לומר אחר ברכת התורה בבוקר את פסוקי ברכת כהנים. ומנהג זה תלוי במח' ראשונים לגבי ברכה"ת אם צריכים ללמוד ד"ת מיד אחר הברכה כמו שאר ברכות שהם עובר לעשייתן, או אם ד"ת שאני משאר ברכות המצוות, וכלשון הר"י בתוס' ברכות שם, וז"ל: "שאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד", עיי"ש. ובכדי לצאת ידי דעת אלו הראשונים שסוברים שצריכין ללמוד לאלתר (כמשמעות הירושלמי שמובא בתוס' שם) אנו נוהגים ללמוד מיד אחר ברכה"ת, וכך נפסק בשו"ע סי' מז.

והנה לא מצינו בדברי חז"ל איזה ענין של תורה צריכין ללמוד אחר ברכה"ת בדוקא, ובראשונים מצינו כמה מנהגים, עיין בר"מ הל' תפלה ז:יא, וז"ל: "בכל יום, חייב אדם לברך שלוש ברכות אלו, ואחר כך קורא מעט מדברי תורה. ונהגו העם, לקרות ברכת כהנים; ויש מקומות שקורין צו את בני ישראל (במדבר כח:ב)". ומנהגנו לומר ברכת כהנים ואח"כ ברייתא של אלו דברים (עיין שבת קכז). כבר מובא בסידור של ר' עמרם גאון.

וצ"ב מהו הטעם למנהג אמירת ברכת כהנים, שלכאורה הטעם לאמירת הברייתות מובן משום שהם עוסקות בד"ת, אבל למה נהגו לומר ברכת כהנים ולא שאר פסוקים מן המקרא ששייכים למצות ת"ת, כמו פסוקי שמע ושננתם לבנך וכדומה. ועיין במשנ"ב סי' מז ס"ק כ' וז"ל: "הטעם בג' פסוקים, שרצו לסדר כדרך הקורא בתורה ונקטו אלו משום שיש בהן ברכה. ומותר לומר אפילו קודם אור הבוקר דלא כיש מחמירין לאסור

בנים של ת"ח

בגדר ברכת כהנים

איתא בגמ' סוטה לט ע"א, וז"ל: "שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע במה הארכת ימים, אמר להן מימי לא עשיתי בית הכנסת קפנדריא ולא פסעתי על ראשי עם קודש ולא נשאתי כפי בלא ברכה. מאי מברך, אמר רבי זירא א"ר חסדא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה".

ודברי הגמ' משולשי תימה. א', מהו הקשר בין דברים שהזכיר ר"א בן שמוע האם הם סתם מידות טובות שנודמנו לו או האם יש קשר בין אלו שלשה דברים; ב', כבר תמהו הראשונים והאחרונים שהדברים שנזכרו בגמ' אינם מדת חסידות אלא דברים אסורים לגמרי או מותרים לגמרי, ולמה קיבל שכר על מניעת דבר היתר, או איסור כמו לעשות קפנדריא בביהכ"ס, או פסיעת על ראשי העם, או קיום דבר החיוב, כמו ברכת המצוות שכבר יש חיוב לברך עובר לעשייתן; ג', נוסחו של ברכת כהנים שמוזכר שמה צ"ב, למה מזכירין 'לברך באהבה' דוקא והלא צריכין לעשות כל מצוה באהבה כמו נטילת לולב ולבישת ציצת ולמה דוקא במצות ברכת כהנים קבעו האי לישנא של 'באהבה'.

והנראה לומר בזה, ובהקדם יש לבאר מהו גדר החיוב של ברכת כהנים. והנה בריש הל' נשיאת כפים הביא הבאור הלכה שם מספר חרדים (יב:יח) שמצות עשה לברך כהן את ישראל שנא' כה תברכו וגו' וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה' הם נמי בכלל המצוה. ודברי הספר חרדים צ"ב, מהי כוונתו שישראל שעומדים לפני הכהנים הם נמי בכלל המצוה. ודנו האחרונים הרבה בדברי הספר חרדים אם כוונתו שיש ממש חיוב ומצוה על ישראל להתברך או אם כוונתו שיש רק קיום מצוה עי"ז. וכן דנו אי קיי"ל

עיין נדרים פא. "ומפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן וכו' רבינא אמר שאין מברכין בתורה תחילה". ועיין ביאור הדברים בהקדמת מהר"ל לתפארת ישראל, וז"ל: "ועוד, כי התלמיד חכם לבו דבק אל התורה כי חביבה התורה על לומדיה ובשביל אהבתם לתורה דבר זה מסלק אהבת המקום בשעה זאת שבאין ללמוד. כי כאשר באים ללמוד תורה ואהבתם אל התורה אין בלמוד שלהם האהבה אל השם יתברך במה שנתן תורה כי אין האהבה לשנים. כי כל אהבה היא דבקות בנאהב. ואם דבק בזה – אינו דבק באחר. ולפיכך אהבת התורה שהיא חביבה עליהם דבר זה מסלק שאין הברכה בכל לבו אל השם יתברך במה שנתן התורה". ע"ש.

ויצא אפוא אהבת התורה היא כ"כ חזקה, שעל ידה יכולה להסתלק כל אהבה זולתה ואפילו אהבת הקב"ה. ומשום זה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן, כעונש על מדת אהבתם לתורה שסילקה אהבתם לשאר דברים.

ונראה לפרש שמשום חשש זה תוקן נוסח התפלה שמובא בגמ' ברכות ל ע"א ונפסק בטושו"ע סי' קי, וז"ל: "הנכנס לבית המדרש יתפלל שלא יארע תקלה על ידו ויאמר יה"ר מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי ושלא אומר על טמא טהור ולא על המותר אסור ולא על האסור מותר ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם". ועיין מה שהביאו הנושאי כלים מפרש"י ומהר"י אבוהב שיש לפרש השמחה בנוסח התפילה באפי נפשיה, דהיינו דהוי תפלה על עצמו ועל אחרים שתורתו ותורת אחרים תביא לידי אהבת חבירים ולא ח"ו למה שהביא הנ"ל מהמהר"ל דהיינו אהבה שמצמצמת אהבת אחרים. ועפ"ז שפיר הביאו הנו"כ בשו"ע שם שיש לאומרה אפילו אם למד ביחידות ואפילו אם למד דינים שאינם נוהגים הלכה למעשה. ודו"ק.

מהכהנים, ומדין קיום זה של מתברך הוא דצריך כונת הצבור, והקהל המתברכים הם גם נכללים בכלל קיום מצות ברכת כהנים". ועפ"ז פי' ג"כ הדין של קול רם בעת ברכתו עיי"ש. ויוצא מכל הנ"ל שיש לישראלים חלק בהגדרת החיוב לכהנים בברכתם אבל לא משום חיוב עצמי של הישראלים אלא שהם בכלל קיום המצוה. [וי"ל דוגמא לדבר מענין 'אין מלך בלא עם', שצריכים העם להשתדל להיות עם המלך ולהשתעבד אליו כדי שימצא מקום לחלות שם המלכות, שאע"פ שבודאי המלך הוא המלך ולא העם, אבל 'מלכות' הוא דבר שתלוי במציאות המשותפת של שני הגורמים. והוא הדין כאן שיש מברך ומתברך ומבין שניהם יוצא שם 'ברכה'.]

ונראה לבאר בסגנון אחר, שעצם הדין של ברכת כהנים וחלק בלתי נפרד מעצם החיוב הוא שיהיה המברך בקשר עם המתברך. ועפ"ז יש לבאר מה שהקשינו על נוסח של ברכת כהנים "לברך את עמו ישראל באהבה" ולמה אין אנו רואין בברכת שאר מצוות נוסח כעין זה והלא יש ענין בכל מצוה לקיימה באהבה. די"ל דשאני ברכת כהנים שאהבה וקשר בין המברך והמתברך הוי חלק בעצם הגדרת חיוב המצוה ולכן תיקנו בברכתן את הנוסח: "לברך את עמו ישראל באהבה".

ויצא מזה שנוסח ברכת כהנים מורה על גדר המצוה המיוחד, שצריך בשעת ברכתו להיות קשר בין המברך ומתברך. וכ"כ בחי' מהרצ"ח סוטה שם בשם באר שבע בביאור נוסח ברכת כהנים לברך את עמו ישראל באהבה - "איך מצינו שנצטוו הכהנים לברך באהבה ומ"ש משאר ברכות שלא קבעו מטבע ברכה זו". ועיין שם שפירש שעיקר המצוה הוי ע"י כוונת לב הכהנים וציין המהרצ"ח שם לדברי המג"א או"ח קכח: יח שפירש נוסח זה ע"פ מאמר הזוהר (ח"ג קמז, ב) שכל כהן דלא רחים לעמא או עמא לא רחים ליה לא ישא כפיו. ולפי דרכנו י"ל כמו שבארנו שחלק בגדר חיוב ברכת כהנים הוי

בזה כספר חרדים שיש קצת מצוה גם על ישראל להתברך. שהרי כבר העיר המנ"ח שהוא מפורש בדברי הריטב"א שליכא חיובא אישראל להתברך אלא מצוה דכהן הוא. ועיין בדבר אברהם ח"א סי' לא שרצה ליישב דברי ריטב"א עם דברי הספר חרדים דלא דמיא מצוה דרמיא על הכהנים למצוה דרמיא על ישראל, דעל הכהנים יש חיוב מצוה ממש לחזור אחר המצוה לקיימה, משא"כ אישראל אין חיוב כלל לחזור אחר ברכת כהנים אלא שהמצוה היא רק שאם הכהנים מברכים ישמעו ויכוונו לבם להתברך מהם. וע"פ חילוק זה ביאר שדברי הריטב"א ש"ליכא חיובא על ישראל להתברך" כוונתו שאין חיוב מצוה כמו הכהנים אבל אכתי קיום מצוה איכא וזהו גם כוונת הספר חרדים. ודו"ק.

וישו"מ כתוב בשם הגרי"ד (שיעורי הרב על תפלה וק"ש סי' כב) לבאר מש"כ בגמ' מגילה כד ע"ב, וז"ל: "שכהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו ר"י אומר אף מי שהיו ידיו צבועות סטים לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו" עכ"ל. ועיין שם ברש"י ובתוס' (חגיגה טז ע"א ד"ה כהנים) שנחלקו אם בזמן הזה איסור להסתכל על ידי הכהנים הוי משום השראת השכינה כמש"כ רש"י שם או משום איסור היסח הדעת בזמן ברכת כהנים כמש"כ תוס' שם. ומקשה הגרי"ד שם למה יש בו איסור מיוחד להסיח דעתו בשעת ברכת כהנים "מאי שנא נשיאת כפים משאר מצוה. ובנוסף לזה צריך ביאור שהרי עיקר דין ברכת כהנים הוא מצוה על הכהנים, וא"כ מה לי אם הצבור מסיחים דעתם לגבי קיום מצוה של הכהנים". וביאורו בגדר איסור זה הוי כעין מה שביארו האחרונים שיש קיום מצוה דכהנים עיי"ז, וז"ל:

וואשר נראה בזה, דמה דצריך כוונה מיוחדת של הקהל בשעת נשיאת כפים הוא משום דעיקר קיום דין ברכת כהנים מיתלי תלי במה שהברכה חלה לגבי העם וצריך שיהא מברך ומתברך, שיקבלו העם הברכה

ופירש הרשב"א במגילה דהיינו שלא עשה קפנדריא אפילו באופן היתר, כמו אם היה שביל מעיקרו. ועיין במהרש"א במגילה שם שפירש ששבחו היינו שלא עשה קפנדריא אפילו בבית הכנסת אף שעיקר האיסור אינו אלא בבית המקדש ממש. ונראה לומר ע"פ דבריו שכל איסור עשיית קפנדריא בפרט, וגם קדושת ביה"ג בכלל, מורים על קדושת ישראל. שהרי אף שכתוב בספר יראים (סי' תט) שדין קדושת ביה"כ"נ הוי דין דאורייתא כמו דין מורא מקדש, מ"מ כבר מובא בהגה' תועפות ראם שם ס"ק א' שרוב הראשונים חולקין ע"ז. ונראה לומר, שבאמת יסוד קדושת ביה"כ"נ הוא השראת השכינה בתוך בני ישראל, וכדברי הגמ' ברכות ו. "מנין שהקב"ה מצוי בביה"ג שנא' אלקים נצב בעדת אל". דהיינו שקדושת ביה"כ"נ אינה קדושה בפנ"ע כמו המקדש, אלא תלויה בקדושת ישראל שמתוועדים שם. ועיין מש"כ הר"ן בשם הרמב"ן בפ"ג דמגילה וכן מש"כ בתשו' שבט הלוי או"ח סי' יג ע"פ תשובת תשב"ץ ח"ג סי' ר, וז"ל: "ואין בביהכ"נ מה"ת חלות דיני הקדש לענין תפיסה ופדיון וכו' אבל קדושת שכינה היות בתי כנסיות שם מקום מעון השכינה ודאי קדושת שכינה יש מה"ת". וזה כמו שאמרנו שקדושתו של ביהכ"נ תלויה בשכינה והשכינה שורה על עשרה מישראל המתאספים שם (באופן קבוע). ומה שלא עשה קפנדריא אפילו במקום היתר מורה על חיבתו וכבודו של ר' אלעזר בן שמוע לעדת ה'.

וכן לגבי פסיעה על ראשי העם, כבר הקשו האחרונים מה שבחו בזה, והלא למדו מגמ' סנהדרין ז: שדבר זה אסור שנא' ולא תעלה במעלות וגו' (ע' רשב"א ריטב"א ותוס' הרא"ש מגילה כז ע"ב), ותי' הטורי אבן שם ע"פ דברי הגמ' יבמות קה: שמי שצריך לו עם קדוש יפסיע על ראשי עם קדוש, וכמעט מפורש הוא בגמ' יבמות שם שכל האיסור של פסיעה על ראשי העם הוי משום כבוד

הקשר בין המברך והמתברך, ולכן במקום שאין אהבה שוררת ביניהם ח"ו אין מקום למלאות חיוב הברכה דהא בהא תליא. [והנה מחלקם הראשון של דברי הזוהר "דלא רחים לעמא" אין כ"כ ראייה, שאפשר שהוא דין במעשה המצוה שתהא הברכה מלבם של הכהנים וכדברי המהרצ"ח והמג"א, אולם החלק השני "או עמא לא רחים ליה" מורה שהאהבה לא נדרשת כאן כדין במעשה הברכה של המברך גרידא אלא גם כהגדרה במציאות המתברך עצמו כמתברך, שיוכל להתקשר עם המברך. ולפי דרכנו זה עצם ענינה של ברכת כהנים, ודוק. ועיי"ע במה שהובא בכתב עת צהר, גליון ו, תשנ"ט, חלק גנוזות מדברי הג"ר עזרא אלטשולר בעל תקנת עזרא, אותיות יב-יג.]

ונראה שגם הכהן הגדול מאחיו בחסידות הלא הוא הגה"צ רבינו צדוק הכהן מלובלין כיוון להנ"ל, שכתוב בפרי צדיק פ' נשא סי' יז, וז"ל: "הנה יש ששים אותיות בברכת כהנים והם כנגד ששים ריבוא נפשות ישראל... וזה ענין הששים אותיות שבברכת כהנים שיכניס לישראל לתקן אף בישראל שיש בהם מעשיה ממדריגת הנפש לבד". עכ"ל.

ביאור בדברי הגמ' סוטה בענין מידותיו של ר' אלעזר בן שמוע

והשתא דאתינן להכי יש לבאר דברי הגמ' סוטה הנ"ל. ובראשונה שאלנו מהו הקשר בין שלושת מידותיו של ר' אלעזר בן שמוע שזכה בהן לאריכת ימים - שלא עשה בית הכנסת קפנדריא ולא פסע על ראשי עם קודש ולא נשא כפיו בלא ברכה. והרי ע"פ מה שנתבאר לעיל בגדר הדין של ברכת כהנים, כל המידות האלו מקושרות במה שהן מילי דחסידותא מצד מה שהן מורות על כבוד וקדושת ישראל.

שהנה גבי עשיית קפנדריא בביהכ"נ צ"ע, מה שבחו בזה והלא דבר אסור הוא,

בשאר ימים הוא, שגבי התפלה על חלומות בשעת ברכת כהנים משמע מהגמ' שתפלה זו הוי "דווקא כשאינו יודע החלום מועיל זה, אבל כשיודע - צריך דווקא הטבת חלום" (וכ"כ במהרש"א ברכות שם), דהיינו דין תפלה על חלומות בשעת ברכת כהנים הוי דוקא לאלו החלומות שצריכים פתרון שיכול לפרשם לברכה או לקללה, אבל אם משמעות החלום הוי ללא ספק לרע ח"ו, אז צריך דין הטבת חלום דוקא, ולא סגי במה שהתפלל עליו בברכת כהנים.

ונראה שהטעם לזה הוי ע"פ משנ"ת שכל ענין של ברכת כהנים הוי לקשור המברכים עם המתברכים באהבה ודרישת טובה, וכל ענין של דרישת טוב אינו אלא במצב שיש פנים לכאן ופנים לכאן, ואז יש חיוב להשתדל לדרוש לאיזה צד טוב, והוי כעין תפלה על החלומות בתוך ברכת כהנים, וגם לכוונת המברכים למתברכים ששניהם דורשים לצד טוב בזולת. משא"כ בדין הטבת חלום בעלמא, שאין הגדרתו דרישה לפתרון טוב אלא הוא רק המתקת הרע שכבר הוא מפורש בחלומו, וזה אין לו ענין לברכת כהנים, שהרי כמבואר לעיל אפילו במקום שיש רק איזו טינה בלב בין המברכים ומתברכים אין דין לברך כלל, שכל ענין ברכת כהנים ותפלת על חלומות לנגדו הוי הדרישה בכל מה דאפשר לערב בלבנו אהבת ישראל.

ואסיים עם דברי הגה"צ רבי ליבלי' איגר שחיינו ודבריו מראים על תמצית הענין של ברכת כהנים וקישורו להטבת חלומות של ישראל ולאהבתם. וז"ל בספרו אמרי אמת פרשת נשא (שנת תרכ"ד): "מצות ברכת כהנים מורה לנו להשריש בלבינו אהבת ישראל שיהי' דורש כל אחד טובת חברו. ובפרט אם יש ח"ו איזה דחק לנפש ישראל, שיצפה וישתוקק להרווחת האיש ההוא".

הצבור, וכדברי הרמב"ם הל' סנהדרין פכ"ה ה"ב, ז"ל: "ולא יפסיע על ראשי עם קדש אע"פ שהן הדיוטות ושפלים בני אברהם יצחק ויעקב הם וצבאות השם" וכו'.

ולהמבואר לעיל בביאור דברי הבאר שבע אתי שפיר מה שמוזכר ענין הברכה על ברכת כהנים כאן, כיון שכל נוסח הברכה מורה על הגדרת מצות ברכת כהנים כקשר בין המברך ומתברך וחיוב על הכהנים לדרוש ולברך לטובת עמו ישראל באהבה.

האהבה המסותרת במנהג אמירת ברכת כהנים אחר ברכה"ת

והנה לפי מה שנתבאר במהות הדין של ברכת כהנים כקשר בין המברך והמתברך בדרישת טובה של כל כלל ישראל, מובן היטב טעם המנהג לומר פסוקי ברכת כהנים דוקא אחר ברכת התורה. שהרי כבר ראינו שהנסיון שכרוך בתוך עיון ועסק בלימוד התורה הוא שח"ו יכול לבוא לידי צרות עין ולב על שאר ישראל, וכדברי המהר"ל שהזכרנו בביאור ענין מה שאין ת"ח מצויין ת"ח מבניהן, ולכן קבעו דוקא פסוקים אלו שמורים על קדושת ישראל וגם על החיוב להתקשר למעלת וטובת ישראל באהבה גמורה. וע"י הכוונה שמונחת בתוך פסוקי ברכת כהנים מובטח לו שע"י לימוד תורתו יתקיים בו "ישמחו בי חברי ואשמח בהם".

וכהאי גוונא נראה לבאר למה קבעו חז"ל שהזמן המתאים להטבת חלום הוא דוקא בזמן ברכת כהנים, שהרי כמבואר עד כה כל יסוד ענינה של ברכת כהנים הוי לקשור את המברכים לטובת ומעלת ישראל המתברכים, וכך היא ג"כ מטרת הטבת חלום. **והראיה** לזה היא, שהרי כבר כתוב בערוך השולחן קל: א לגבי תפלה על חלומות בשעת ברכת כהנים לעומת דין הטבת חלום

